

נאות דשא

לרבינו שמואל דב אשר בן רבינו מרדכי יוסף ליינער

עם רברבים עלי דשא

reuvenboshnack@gmail.com

פרשת עקב

והיה עקב תשמעון את המשפטים. יש לדקדק מפני מה לא כתיב רק משפטים, והסיום של הסדרה ואתחנן כתיב מצות חקים ומשפטים. ועוד יש לדקדק כי הברכה גדולה מאוד, הלא גם בפרשת ואתחנן ג"כ אמר שמע אל החקים ואל המשפטים ולא אמר שם ברכה גדולה כמו כאן. אך הענין הוא, כי המדרש (דברים רבה פרשה ג, א) ¹ מתחיל, הלכה אדם מישראל שיש לו מנורה שעשויה פרלים פרקים מהו לטלטלה בשבת, כך שנו רבותינו המרכיב קני המנורה בשבת חייב חטאת, ומשום מאי מחייב, אמר אבהו בשם ר' יוחנן המרכיב קני המנורה בשבת כאדם שהוא בונה בשבת. ומי שהוא בונה בשבת חייב בו. ויש לדקדק מה האריכות הלשון של המדרש, היה יכול לומר בקיצור, כי דבר ידוע הוא שבונה בשבת חייב. וגם מה שייכות המאמר הזה לפרשת עקב.

אך הענין היא, דאיתא במדרש ילמדנו (תנחומא א) ²למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני מן מצות החמורות איני מתירא. מן מצות הקלות שאדם משליך אותם תחת העקב, ואתה אמרת הוי זהיר במצוה קלה בבחמורה.

ויש לבאר מה הוא זה שקורא אותו קלות. אך המדרש מודיענו כי עיקר השמירה שאדם צריך לשמור הנא על הקלות, כי החמורות דבר שאדם יודע בפירוש שדבר זה אסור לא במהרה הוא חוטא, וגם בודאי עושה תשובה על זה. רק הקלות נקרא מה שאדם יכול להחליק וליפות עצמו מפני שאינו עבירה מפורש רק דבר מה שהלב יודע אם לטובה אם לרעה, ועל זה יכול ליתן אמתלא וליפות את עצמו, וזהו העיקר עבודת האדם שהכתוב מזהיר והיה עקב, שלא

1

מדרש רבה דברים פרשה ג פסוק א

(א) הלכה אדם מישראל שיש לו מנורה שעשויה פרקים פרקים מהו לטלטלה בשבת כך שנו חכמים המרכיב קני מנורה בשבת חייב חטאת ומשום מה מחייב א"ר אבהו בשם רבי יוחנן המרכיב את המנורה בשבת כאדם שבונה בשבת ומי שהוא בונה בשבת חייב א"ר יוסי ברבי חנינא אימתי שמרו ישראל את השבת כשם שראוי לה תחלה כשניתנה להן באלוש מנין שנאמר (שמות יז) וישבתו העם ביום השביעי ואת סבור שמא לרעתך נתתי לך את השבת לא נתתי לך אלא לטובתך כיצד א"ר חייא ברבי אבא את מקדש את השבת במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ומהנה את נפשך ואני נותן לך שכר מנין (ישעיה נח) וקראת לשבת עונג וגו' מה כתיב אחריו (שם) אז תתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך אמרו לו ישראל ואימתי את נותן לנו שכר המצות שאנו עושים אמר להם הקב"ה מצות שאתם עושים מפירותיהן אתם אוכלים עכשיו אבל שכרו בעקב אני נותן לכם מנין ממה שקרינו בענינו והיה עקב תשמעון:

2

מדרש תנחומא עקב פרק א

(א) והיה עקב זש"ה למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני (תהלים מט) יתברך שמו של הקב"ה שנתן תורה לישראל שיש בה תרי"ג מצות ויש בהן קלות וחמורות ומפני שיש בהן מצות קלות שאין בני אדם משגיחין בהן אלא שמשליכין אותן תחת עקביהן כלומר שהן קלות לפיכך היה דוד מתירא מיום הדין ואומר רבש"ע איני מתירא מן מצות החמורות שבתורה שהן חמורות ממה אני מתירא מן מצות הקלות שמא עברתי על אחת מהן אם עשיתי אם לא עשיתי מפני שהיתה קלה ואתה אמרת הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה לכך אמר למה אירא בימי רע וגו' והיה עקב תשמעון זש"ה הנחמדים מזהב ומפז רב וגו' וכתבי גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב (שם יט) בא וראה היאך דוד משבח את דברי התורה שאמר הנחמדים מזהב ומפז רב ולא עוד אלא שאין בכל מיני תבואה חביבה מסלת נקיה שהיא צפה בפה ודברי תורה חביבין ממנה שנאמר ומתוקים מדבש ונפת צופים אמר רבי חנינא אם תאמר שאין בכל מיני המשקין מתוקין מן הדבש ודברי תורה מתוקין מכלם שכתוב בהן ומתוקים מדבש ונפת צופים אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולמים שמא מפני שהן מתוקין מדבש בסרתי בהן ח"ו אלא גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב מצות קלות לפיכך כתיב (שם לא) מה רב טובך אשר צפנת וגו' זו היא שכרן של מצות קלות:

תשליך אחר העקב, כי זה עיקר יצר הרע³, ככתוב (בראשית ג, טו) ואתה תשופנו עקב, היינו בשעה שקלל הקב"ה את הנחש אמר לו הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב נאמר על גחונך תלך, היינו שקצץ רגליו כדי שלא יוכל להגיע עד הראש, היינו דבר שהאדם רואה בפירוש שדבר זה אסור לא תוכל להחטיאו, כי יעשה תכף תשובה, רק תשופנו עקב, היינו דבר שיכול ליתן אמתלא וליפת את עצמו שם תוכל להכשולו.⁴ ופרש"י ז"ל שם ומשם תמיתנו, כי אין מיתה בלא חטא, דהיינו שוגג, נמצא שזהו עיקר עבודת האדם נגד היצר הרע. ואם האדם מברר עצמו ואינו חונף לעצמו, ושופט את עצמו במשפט צדק, אז, הוא אדם שלם בכל המדות, כי בזה מתקן החטא נחש הקדמוני, ולכן לא כתיב כאן רק משפטים.

וזה פתח המדרש הלכה אדם מישראל שיש לו מנורה שעשויה פרקים פרקים, כי המנורה של ישראל הוא נשמתו, נר השם נשמת אדם, אבל צריך תמיר לשקוד לה עלהם שלא יתפרק, כי המנורה של מקדש לא נתפרק לעולם כי חתיכה אחת. ואמר המדרש מה לטלטלה בשבת, ואמר כך שנו רבותינו המרכיב קני המנורה בשבת חייב כזה שהוא בונה בשבת ומי שהוא בונה בשבת חייב, מודיענו בזה שלא יאמר מה עשיתי הלא טלטל לבד והיא דבר קטן, ואמר בזה שאתה מטלטל המנורה אתה מרכיב את המנורה לפי שהיא של חוליות, כך אמר אמו"ר ז"ל (מי השלוח ח"א שם), ודבר זה הוא כבונה בשבת, ומי שהוא בונה בשבת חייב, פירושו כי שבת שקולה כנגד כל המצוות, נמצא שעל ידי דבר קטן דהיינו טלטול, תוכל לבוא תו לידי איסור שהוא שקול כנגד כל המצוות. לכן אף כאן הזהיר והיה עקב תשמעון,⁵ היינו על הקלות. ואם תאמר מה בזה הלא לא עשיתי עבירה מפורש רק דבר קל שאוכל לח עצמי, על זה אמר רש"י ז"ל ואתה תשופנו, ומשם תמיתנו, כי זה היא התחלה לעו כל התורה. ולכן ברח משה רבנו ל שנשמר על הקלות כל הברכות הכ הפרשה, וד"ל.

כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות

. ופרש"י ז"ל⁶ בשם המדרש (דברים רבה פרשה ח, ד)⁷ תשמרון לעשות שתהא גומר את כולה, שכן מצינו במשה רבינו שהעלה עצמות יוסף ונקרא על שם בני ישראל לפי שלא גמרה.

וגם איתא במדרש (תנחומא ו)⁸ אמר ר' ינאי כל המתחיל במצוה ולא גמרה קובר אשתו ושני בניו, מנלן מיהודה. ויש לדקדק מה זה שמזהיר דוקא כאן בסדר עקב לגמור את כל המצוה. וגם מה שמביא ממה רבינו שלא נקרא על

³ הכלומר הנחש רודף אחרי העקב, והנחש הקדמוני הוא היצר הרע.

⁴ איז לו כח ללקות בראש, כי אין לנחש רגלים. כונת הראש, פירושו הראש של יהדות, עבירות חמורות, אבל יכול לנשך

בעקב, שהוא הדברים שאדם דש בהם.

⁵ באותו דרך שיכול לעשות דבר קטן רק מטלטל את המנורה יכול לגרום מאלכה של בנין. הטלטל לא הבעיה גדולה, אבל יכול לבא לידי מלאכה גמורה. וזה הפירוש של עקב תשמעון גם כן, תזהיר בדברים הקטנים, בגלל שיכול להפוך לידי גדולים, כמו הנחש שנשך בעקב, ולא בראש.

⁶ רש"י על דברים פרק ח פסוק א

(א) כל המצוה - כפשוטו. ומ"א אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה שנאמר ואת

עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגמרה וגמרה ישראל נקראת על שמם:

⁷ מדרש רבה דברים פרשה ח פסקה ד

ד"א כי המצוה הזאת א"ר לוי בשם רבי חמא בר חנינא כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה ובא אחר וגומרה נקראת על שמו שגמרה כיצד משה התחיל במצוה שנטל עצמותיו של יוסף עמו מנין שנאמר (שמות יג) ויקח משה את עצמות יוסף עמו וגו' וע"י שלא הכניסן לא"י נקראת על שמן של ישראל שקברו אותן שנאמר (יהושע כד) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם אשר העלה משה ממצרים אין כתיב כאן אלא אשר העלו בני ישראל ולמה קברו אותן בשכם משל למה"ד לגנבים שגנבו חבית של יין הרגיש בהם בעל חבית אמר להם יערב עליכם אלא בחייכם משאתם שותים את היין החזירו את הקנקן למקומו כך בשעה שמכרו השבטים את יוסף משכם מכרו אותו שנא' (בראשית לז) ויאמר ישראל אל יוסף הנה אחיך רועים בשכם א"ל הקב"ה משכם מכרתם אותו החזירו עצמותיו לשכם כיון שגמרו את המצוה נקראת על שמן הוי כי המצוה הזאת:

⁸ מדרש תנחומא עקב פרק ו

(ו) דבר אחר כל המצוה אם התחלת במצוה הוי גומר את כולה למה אמר רבי יוחנן כל מי שמתחיל במצוה ואחרי כן בא אחר וגמרה נקראת על שם גומרה ממי את למד ממה כיון שיצאו ישראל ממצרים מה כתיב ויקח משה את עצמות יוסף (שמות יג) כל העם עוסקין בבזה ומשה היה מטפל בעצמות יוסף בא ועמד בין הארונות צעק ואמר יוסף יוסף הגיעה

שמו מי שלא גמרה, יש לדקדק, וכי הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, וכי מרצונו לא נכנס לארץ ישראל הלא נגזר עליו ומה היה יכול לעשות. וגם מה שמביא מיהודה שקבר אשתו וּבְנֵיו יש לדקדק, וכי מי שהתחיל במצוה יגרע ממי שלא התחיל כלל.

השעה שהקב"ה גואל את בניו השכינה מעכבת ישראל וענני כבוד מעכבין לך אם אתה מגלה את עצמך מוטב ואם לאו אנו נקיים משבועתך מיד נזדעזע ארונו נטלו והלך נסתלק משה במדבר ולא נכנס לארץ הכניסו ישראל עצמות יוסף וקברו אותן ותלה המצוה בהן שנאמר (יהושע כד) ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם לכך אמר להם כל המצוה אמר רבי ינאי כל המתחיל במצוה ואינו גומרה קובר אשתו ושני בניו ממי אתה למד מיהודה שנאמר ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו' (בראשית לז) ישבו לפרוס על הפת אמר להם הורגים אנו את אחינו ומברכים שנאמר (תהלים י) ובוצע ברך נאץ ה' לכך כתיב מה בצע וגו' לכו ונמכרנו לישמעאלים ושמעו לו שהיה מלך ואלו אמר להם להחזירו אל אביו היו שומעין לו אלא התחיל במצוה ולא גמרה לפיכך המתחיל במצוה יהא גומר את כלה כל המצוה אמר רבי יוחנן כל הלומד תורה ואינו משמר אותה נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו שנאמר תשמרון לעשות אמר רבי אחא כל מי שמשמרה ועושה זוכה שתשרה עליו רוח הקדש שנאמר (תהלים פט) משכיל לאיתן האזרחי וגו' וכן הוא אומר ליהושע לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךָ וגו' (יהושע א) לפיכך תשמרון לעשות:

אך הענין היא, כי כאן אמר והיה עקב תשמעון, היינו מראש ועד סוף כמו שביאר המדרש (תנחומא ו), ופרשה זאת נמשך עד שמע ישראל אתה עובר⁹, ושם כתיב עקב לא תשמעון בקול ה' אלהיכם¹⁰, ולכן הזהיר כל המצוה תשמרון

9

ספר דברים פרק ז

(יב) והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם ושמר ידוד אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך:

(יג) ואהבך וברכך והרבה וברך פרי בטןך ופרי אדמתך דגנה ותירשך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרת צאנך על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך:

(יד) ברוך תהיה מפל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך:

(טו) והסיר ידוד ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך:

(טז) ואכלת את כל העמים אשר ידוד אלהיך נתן לך לא תחוס עינך עליהם ולא תעבד את אלהיהם כי מוקש הוא לך:

(יז) כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם:

(יח) לא תירא מהם זכר תזכר את אשר עשה ידוד אלהיך לפרעה ולכל מצרים:

(יט) המסת גדלת אשר ראו עיניך והאמת והמפתיים והיד החזקה והזרע הנטויה אשר הוצאך ידוד אלהיך מן יעשה ידוד אלהיך לכל העמים אשר אתה ירא מפניהם:

(כ) וגם את הצרעה ישלח ידוד אלהיך בם עד אבד הנשואים והנסתרים מפניך:

(כא) לא תערץ מפניהם כי ידוד אלהיך בקרבך אל גדול ונורא:

(כב) ונשל ידוד אלהיך את הגוים האלה מפניך מעט מעט לא תוכל כלתם מהר מן תרבה עליך חית השדה:

(כג) ונתנם ידוד אלהיך לפניך והמם מהומה גדלה עד השמדם:

(כד) ונתן מלכיהם בידך והאבדת את שמם מתחת השמים לא יתיצב איש בפניך עד השמדך אתם:

(כה) פסילי אלהיהם תשרפון באש לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך מן תוקש בו כי תועבת ידוד אלהיך הוא:

(כו) ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמהו שקץ תשקצצו ותעב תתעבבו כי חרם הוא:

ספר דברים פרק ח

(א) כל המצוה אשר אנכי מצוה היום תשמרון לעשות למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע ידוד לאבותיכם:

(ב) וזכרת את כל הדרך אשר הוליקך ידוד אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו אם לא:

(ג) ויענך ויערבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ידוד יחיה האדם:

(ד) שמלתך לא בלטה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה:

(ה) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ידוד אלהיך מיסרך:

(ו) ושמרת את מצות ידוד אלהיך ללקת בדרךיו וליראה אתו:

(ז) כי ידוד אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים ענית ותהמת יצאים בבקעה ובהר:

(ח) ארץ חסה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש:

(ט) ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת:

(י) ואכלת ושבעת וברכת את ידוד אלהיך על הארץ הטבה אשר נתן לך:

(יא) השמר לך מן תשכח את ידוד אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקותיו אשר אנכי מצוה היום:

(יב) מן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת:

(יג) ובקרבך וצאנך ירבו וקסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה:

(יד) ורם לבבך ושכחת את ידוד אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים:

(טו) המוליך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש:

(טז) המאכלך מן במדבר אשר לא ידעו אבותיך למען ענתך ולמען נסתך להיטיבך באחרייתך:

(יז) ואמרת בלבבך פחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה:

(יח) וזכרת את ידוד אלהיך כי הוא הנתן לך פח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך כיום הזה:

(יט) והיה אם שכח תשכח את ידוד אלהיך והלקת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחווית להם העדתי בכם היום כי אבד תאבדון:

(כ) פגוים אשר ידוד מאביד מפניכם מן תאבדון עקב לא תשמעון בקול ידוד אלהיכם:

10

ספר דברים פרק ט

(א) שמע ישראל אתה עבר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדלים ועצמים ממך ערים גדלות ובצורת בשמים:

לעשות, היינו שתגמור כולה בשלימות, ומביא המדרש (שם) ממשה רבינו, ואמר שבא משה וצעק בין הארונות עיין שם, ונזדעזע הארון נטלו והלך לו. ולכאורה לענין מאי מביא המדרש כל המאמר הזה שבא ועמד בין הארונות וצעק, והלא כבר אמר זאת בפרשת בשלח, וכאן לא היה צריך לומר רק שלא גמרה.

אך הענין היא, כי יוסף צוה לאחיו להעלות את עצמותיו, מפני מה צוה הוא יותר מכל אחיו. כי יוסף היה צריך לברורין, כי הוא גרם לגלות מצרים, כי הוא הוריד את אביו ואחיו למצרים למקום מסוכן מאוד, כי זרמת סוסים זרמתם, כי היה לו בשעה שיצא מבית האסורים לילך תיכף אצל אביו ולמה לו מלכות מצרים.

ואם תאמר מפני שראה שיהיה רעב בארץ, הלא הרבה ריווח והצלה לפניו, כי לא ראיתי צדיק נעזב, ונצרך לברר כי יפה היה להם גלות מצרים כמו דאיתא בזוה"ק (עיין קהלת רבה פרשה ג, ט) ¹¹ אלמלא לא ירדו למצרים לא היו נקראים גוי קדוש, ובך בחר השם, ונמצא כשהוציא משה רבינו את ישראל ממצרים הוציא ג"כ עצמות יוסף שיפה עשה יוסף שהוריד אותם למצרים, אך לא גמרה, פירושו אמר המדרש שבא משה וצעק בין הארונות ומיד נזדעזע ארונו של יוסף ונטלו, ירמוז בזה כיון שראה משה שהקב"ה מסכים לזה שנזדעזע ארון המת היה לו ליטלו על מנת להוליכו לשכם למקום שיכירו אותו, פירוש שהצדק אתו מתחיל שמכרו אותו שלא כדין, כי איתא (אבות פ"ד מ"ה). ר' ישמעאל בר יוסי במשנה אומר, הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד, והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ולמשה כבר ניתן רמז שלא יכנוס לארץ ישראל, כמו שכתוב (שמות ו, א) עתה תראה.¹²

וזה שכתוב כאן תשמרון לעשות, לפיכך נקרא על שם גמרה, כי כתיב (פסחים טו ע"א)¹³ עמו במחיצתו ולא יותר. וכן ביהודה אמר המדרש (תנחומא ו) ישבו לפרוס על הפת אמר להם יהודה נפרוס על הפת ונהרוג את הנפש, על זה נאמר (תהלים י, ג)¹⁴ ובוצע ברך נאץ השם, ולכן היה הקפדה על יהודה יותר מעל אחיו, כי אחיו דנו אותו לבן מות מחמת המלשינות שלא ידחה אותם אביהם כאשר נדחו ישמעאל ועשו, אבל יהודה שהאיר הקב"ה עיניו שהצדק עם יוסף כמו שאמר ובוצע ברך, היה לו להוליכו אצל אביו, שהיו אחיו נשמעו לו שהיה מלך, לכן נענש יותר משאם לא התחיל. ואף על פי כן היה הפסק מיהודה טוב מאוד כמו שנתפרש במקום אחר.

(ב) עם גדול נרם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק:
(ג) וידעת היום כי ידוד אלהיך הוא העבר לפניך אש אכלה הוא שמיים והוא יכניעם לפניך והורשתם והאבדתם מהר כאשר דבר ידוד לך:
(ד) אל תאמר בלבבך בהדף ידוד אלהיך אתם מלפניך לאמר בצדקתי הביאני ידוד לרשת את הארץ הזאת וברשעת הגוים האלה ידוד מורישם מפניך:
(ה) לא בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם כי ברשעת הגוים האלה ידוד אלהיך מורישם מפניך ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ידוד לאברהם ליצחק וליעקב:
(ו) וידעת כי לא בצדקתך ידוד אלהיך נתן לך את הארץ הטובה הזאת לרשתה כי עם קשה ערף אתה:
(ז) זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ידוד אלהיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם ידוד:
(ח) ובחרב הקצפתם את ידוד ויתאנף ידוד בכם להשמיד אתכם:
¹¹ לא מצאתי את המדרש הזה.
¹² ספר שמות פרק ו
(א) ויאמר ידוד אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו:
¹³ תלמוד בבלי מסכת פסחים דף א/זו
ו שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו עמו במחיצתו
¹⁴

ומסיים הכתוב עקב לא תשמעון בקול ה' אלהיכם, נתן הכתוב סימן שתדע אם אתה עושה המצוה בשלימות אם לא, אם אין אתה אומר כחי ועוצם ידי רק שתזכור כי השם יתברך נותן לך כח לעשות חיל. ואם ח"ו תשכח דבר זה תדע שלא עשית שום דבר בשלימות בכוונת הלב רק מצות אנשים מלומדה, וד"ל.¹⁵

¹⁵ שאם שמעת לקול השם, אז אתה יודע שאי אפשר לעשות שום דבר מבלי השם יתברך נותן כח לעשות חיל. וזה תשובה לשאלה גדולה למה המדרש בחר משה כמשל למי שלא גמר מצוה, הלא הוא רצה, ולא התיר השם לכנס לארץ. לכן מדרש מדבר על שמירה לגמור המצוה בפרקים ז-ח המובא לעיל. אחר כך התורה מסביר מה עם לא הצליח? התורה כתבה בפרק ט שמדבר שלא לומר בכחי ועוצם ידי עשו לי את החיל הזה, כלומר שלא היה הכח בידך, לכן צריך לדעת את זה ואפילו לא הצליח. סיפורו של יוסף הצדיק, והחזרתו לשכם הוא סיפור ארוך, מלא סבוכים. סוף כל סוף אף שמשה רבינו מזהיר אותנו לגמור את המצוה, צריך תמיד לדעת שהכל בידי השם יתברך. אם מצליח או לא, צריך להשתדל בכל כחך, אבל לדעת הכל בידו!